

УДК 321.7: 351.96

Т. В. КУЗНЯКОВА

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто умови та запропоновано низку заходів щодо розвитку видавничої справи в умовах модернізації України.

Is considered conditions and a number(line) of measures on activity of publishing in conditions of modernization of Ukraine is offered.

Ключові слова: видавнича діяльність, інформаційне суспільство, політична модернізація.

Інформація на сьогодні є стратегічним продуктом. Здатність суспільства збирати, обробляти, аналізувати, систематизувати та накопичувати інформацію, забезпечувати свободу інформаційного обміну є однією з важливих передумов соціального та технологічного прогресу, а також результативної модернізації України.

На сьогодні вже фактично сформувалась фундаментальна залежність життєдіяльності особистості, суспільства і держави – економіки, політики, культури, науки, забезпечення національної та міжнародної безпеки – від обміну інформацією, надійного функціонування інформаційних і телекомунікаційних систем, технологій і засобів.

Україна не претендує на інформаційне домінування у світовому інформаційному просторі. Для нашої країни головне – зберігши національну, інтелектуальну, культурну та мовну самобутність, вийти на новий щабель інформаційного розвитку суспільства. Виходячи з цього, проблеми розвитку видавничої діяльності як вагової складової інформаційної сфери набувають неабиякої актуальності.

Яке місце видавничої діяльності в інформаційному суспільстві? У чому її значущість для сучасного суспільства? Яким чином видавнича діяльність може сприяти процесам політичної модернізації України? Пошуку відповідей на ці питання і буде присвячено дану статтю.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних заходів щодо розвитку видавничої діяльності в Україні.

Питання модернізації досліджувала ціла низка дослідників, серед яких варто виділити Р. Даля, О'Донела, Дж. Александера, Р. Бендікса, Ю. Габермаса, В. Іноземцева, Д. Растоу, С. Хантінгтона, Р. Інглехарта та ін. Концепції інформаційного суспільства яскраво представлено в працях закордонних учених Д. Белла, О.Тоффлера, З. Бжезинського, А. Турена, М. Хоркхаймера, Ю. Хабермаса, Н. Лумана, М. Маклюєна та ін. Ключові елементи інформаційного суспільства вивчають А. Абрамсон, Г. Вайштейн, П. Лазарсфельд, Р. Мертон, Г. Мілецьке, Т. Ньюкомб, Ю. Хабермас, А. Чугунов, К. Ясперс та ін. Серед вітчизняних фахівців цю проблематику досліджують М. Вершинін, С. Кашавцев, В. Коляденко,

В. Королько, Г. Почепцов, А. Соловій, В. Терін та ін.

Проте місце видавничої діяльності як складову інформаційного суспільства в умовах модернізації України на сьогодні майже не вивчено, що й обумовлює актуальність дослідження.

Інформаційне суспільство – це найвищий ступінь розвитку сучасної цивілізації, що характеризується посиленням ролі інформації та знань у житті суспільства, збільшенням комунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну взаємодію людей, їхній доступ до інформаційних ресурсів і задоволення соціальних і особистих потреб [2, с. 5].

Суттєвий прогрес і поширення інформаційних технологій, глобальний характер систем масової комунікації спричинили утворення глобального інформаційного простору, який змушує світову спільноту, кожна державу швидко орієнтуватися та адаптуватися в сучасному інформаційному середовищі.

Сучасне українське суспільство в умовах модернізації вимагає високих стандартів стосовно якості інформації, своєчасності надання та забезпечення належного змістовного наповнення інформаційних джерел.

Сучасний рівень інформаційного суспільства України набагато нижчий за рівень інформатизації суспільства європейських країн. Причин тому багато: від браку коштів до нескоординованого, випадкового використання інформаційних технологій у різних галузях суспільства і господарства.

Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни.

Тому в Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” зазначено, що одним із стратегічних напрямів розвитку України є побудова інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя [1].

Проте необхідно зазначити, що в Законі не визначено заходи, які б регулювали інформаційну сферу в умовах модернізації України.

Виходячи з цього, вважаємо за доцільне зазначити, що розвиток інформаційного суспільства в умовах модернізації потребує таких заходів:

- максимальне сприяння зростанню громадської активності, розкриттю і продуктивному використанню потенціалу кожної людини;
- постійне вдосконалення системи організаційно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства;
- концентрація ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку інформаційного суспільства;

– створення з урахуванням міжнародного досвіду сприятливих регуляторних режимів для розвитку інформаційного суспільства.

Як зазначає більшість фахівців-науковців, модернізація як процес передбачає впровадження не тільки економічних змін, а й реформування більшості сфер суспільних відносин [3; 6; 7]. До таких, безумовно, належить і видавнича діяльність як складова інформаційного суспільства, що була і залишиться ключовим моментом у розвитку духовності нації. В умовах модернізації, коли разом з іншими сферами життєдіяльності відбувається відродження української культури та мови, роль і значення видавничої діяльності важко переоцінити.

Умовою успішної модернізації України є позитивно результативна модернізація всіх галузей господарства та сфер життєдіяльності людей, у тому числі і видавничої діяльності. Модернізація суспільства обумовила необхідність перегляду існуючої системи розподілу функцій і повноважень у регулюванні цієї галузі. Даний процес має враховувати специфічне становище видавничої діяльності, що одночасно є елементом культури, освіти, науки та важливою складовою системи матеріального виробництва. Видавнича діяльність спрямована на задоволення інформаційних, культурних та освітніх потреб суспільства, що обумовлює першочерговість її модернізації.

В. Семиноженко зазначав що, “світ нарощує свої можливості, спираючись на східці інформаційного розвитку, які позначено в історії, зокрема, відкриттям писемності та технології друкування. Ми живемо в епоху чергового інформаційного прориву, з його прискореним темпом життя та культурним лідерством електронних ЗМІ. Проте і досі найбільш надійним, звичним, респектабельним джерелом інформації залишається видавнича продукція” [5].

Видавнича діяльність виконує особливу функцію духовної та ціннісної творчості, поєднує приватні і глобально значущий вимір інформації, спонукає до глибинного її сприйняття. Тому саме сьогодні, під час модернізації України, загострюється питання культурно-гуманітарної адаптації України до вимог глобалізованого інформаційного ринку.

Видавнича продукція, що є результатом видавничої діяльності, продовжує залишатися найбільш переважною формою існування і збереження культурного наслідку і в цьому розумінні – розвитку культури. Зауважимо, що в розповсюдженні культури видавнича продукція відіграє роль, подібну тій, яку відіграє енергія в економічному розвитку.

Проте на сьогодні видавнича “енергія” перебуває не в найкращому стані. За даними Книжкової палати України, з початку 2010 р. книговидання скоротилося на 1923 найменувань, а тираж зменшився на 5 млн 218 прим. Станом на 14 червня 2010 р. видавництвами всіх форм власності з початку поточного року було видано 7762 книги та брошури тиражем 15 млн 156 тис. прим., у той же час за цей же період вийшло друком 9685 найменувань тиражем 20 млн 374 тис. прим.

У тому числі світ побачили 5146 найменувань книг і брошур українською мовою тиражем 6 млн 747 тис. прим. (6457 найменувань тиражем 11 млн 170 тис. за аналогічний період минулого року) [7].

Наведені дані та аналіз сучасного стану видавничої діяльності [4] свідчать, що потрібна перш за все модернізація перш за все зазначеної галузі.

На сьогодні, під час модернізації, існують такі проблеми у видавничій діяльності України:

- засилля імпортованої друкованої продукції на українському видавничому ринку;
- економічна та фінансова неспроможність суб'єктів видавничої справи;
- непорядкованість розповсюдження видавничої продукції в Україні, недостатність попиту на українську видавничу продукцію і тривалі строки її реалізації;
- дефіцит української книги загалом та підручників для середньої і вищої шкіл зокрема;
- недостатня якість поліграфічного виконання вітчизняної видавничої продукції;
- занепад бібліотечної справи в Україні;
- відсутність якісного змістовного наповнення вітчизняної періодичної та неперіодичної літератури;
- відсутність концепції державної політики розвитку видавничої діяльності в Україні.

Для модернізації видавничої діяльності зокрема та інформаційної сфери діяльності суспільства взагалі пропонуємо низку таких заходів, запровадження та виконання яких (разом з іншими галузями) дасть позитивний результат модернізації України.

1. Установлення більш жорсткого контролю за ввезенням в Україну видавничої продукції з паралельним упровадженням систем відслідковування товарних потоків.

2. Удосконалення механізму квотування, оподаткування та лімітування української та зарубіжної видавничої продукції.

3. Створення спеціалізованого відомства (органу центральної влади) з широкими повноваженнями щодо вирішення питань, пов'язаних з організацією життєдіяльності видавничого сектора національної економіки, а також регіональних представництв цього органу в усіх областях України.

4. Розробка Міністерством економіки спільно з Державним митною службою, Державним комітетом телебачення і радіомовлення Державним комітетом статистики методик і критеріїв оцінки вартості імпортованої видавничої продукції та її статистичного обліку за допомогою внесення змін до Митного кодексу України.

5. Надання преференції видавництвам і виготівникам, які працюють над закупівлею прав на видання творів зарубіжних авторів в Україні, з поступовим обмеженням завезення на її територію готової книги через розробку проекту закону України про сприяння придбанню прав на видання в Україні творів зарубіжних авторів з поступовим обмеженням завезення готової книжкової продукції на території країни.

6. Розробка Міністерством економіки спільно з Державним комітетом телебачення і радіомовлення та Державним агентством з авторських та суміжних прав чітких механізмів щодо купівлі авторських прав на видання творів зарубіжних авторів в Україні та розрахунків на них шляхом прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

7. Розробка та запровадження нових кодів статистичного обліку і виділення гуртового та роздрібного продажу періодичної та неперіодичної літератури окремим рядком із існуючих “виробництво поліграфічної продукції” та “роздрібний

продаж книжок і паперових виробів” за допомогою прийняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

8. Виділення коштів для розвитку системної оптової та роздрібною торгівлі видавничою продукцією, модернізації книготорговельних мереж, збільшення розмірів площ та кількості суб’єктів торгівлі видавничою продукцією за допомогою розробки Кабінетом Міністрів України комплексу заходів щодо розвитку оптової та роздрібною торгівлі українською видавничою продукцією.

9. Розробка диференційованої системи оплати всіх категорій працівників, що беруть участь у випуску вітчизняної видавничої продукції залежно від рівня професійної майстерності і механізму індексування заробітної платні (з урахуванням оплати праці і пільг працівникам аналогічних професій в інших секторах економіки).

10. Розробка системи доплат за почесні звання, особисті премії, що присуджуються працівникам у сфері випуску друкованої вітчизняної продукції.

11. Визначення на конкурентній основі з усіх комерційних банків декількох, яким буде надано Національним банком України кредитні ресурси за зниженою обліковою ставкою для кредитування програм суб’єктів видавничої справи, пов’язаних з підготовкою та друком видань освітнього, наукового та культурного характеру, художньої літератури.

12. Удосконалення цінової і тарифної політики, а також вдосконалення системи ліцензування, патентування, сертифікації, стандартизації, нормування, дотування, інвестування, субсидування, інноваціонування.

13. Розробка механізмів поступового переходу від бюджетного дотування виробника до бюджетного дотування споживача та залучення кредитних ресурсів до виконання програм видання навчальної та соціально-значущої літератури за допомогою розробки Закону України “Про національний підручник”.

14. Звільнення від оподаткування коштів, інвестованих з інших сфер діяльності у видавничу справу, а також спонсорських внесків на розширення асортиментної бази українських видань. Вирішити проблеми з оподаткування меценатських і спонсорських коштів, спрямованих на розвиток видавничої справи через розробку Закону України “Про меценатську та спонсорську діяльність”.

15. Установлення пільгових ставок орендної плати за займані площі та тарифів на комунальні послуги та послуги пошти за доставку видавничої продукції шляхом ухвалення постанови Кабінету Міністрів України “Про ставки орендної плати для суб’єктів видавничої справи, що мають відносини по оренді площ в будівлях загальнодержавної та комунальної власності”.

16. Розробка системи фінансового та іншого ресурсного забезпечення української видавничої діяльності на нормативній основі з урахуванням специфіки регіонів, типів, видів і категорій видавництв.

17. Удосконалення механізму забезпечення міжнародних обмінів, участі спеціалістів у сфері розвитку української видавничої діяльності в міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, ярмарках, видавничих послуг, інших міжнародних заходах.

18. Розробка середньо- і довгострокових прогнозів розвитку вітчизняної видавничої продукції.

19. Розроблення системи вільного різноманітного доступу до інформації щодо видань в Україні та за кордоном (у т.ч. і через інтернет), а також таких, що готуються вийти друком з анотаціями, змістом, рецензіями, відомостями про авторів та упорядників.

20. Розробка державної програми просування української видавничої продукції за межі України, включаючи створення фонду з дотування перекладів українських авторів європейськими мовами через заснування державного Фонду та відкриття його відділень при всіх дипломатичних представництвах України. Мета Фонду – фінансова підтримка перекладів та перевидання творів українських авторів за межами України.

21. Розробка механізму покращання взаємодії і координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування з видавничими органами та видавництвами щодо розвитку вітчизняної видавничої продукції за участю Кабінету Міністрів України, регіональних органів управління видавничої діяльності та засобів масової інформації, видавництв, органів місцевого самоврядування.

22. Створення незалежної державної атестаційної служби контролю якості вітчизняної видавничої продукції.

23. Установлення для видавництв і торговельних підприємств ставок орендної плати на рівні культурно-освітніх закладів через ухвалення відповідної постанови Кабінету Міністрів України.

24. Розробка чіткого термінологічного апарату щодо визначення суб'єктів видавничої справи, технологічних видавничих термінів, а також визначення видавництв, поліграфічних та торговельних підприємств як суб'єктів оподаткування за допомогою розробки Книжковою палатою України спільно з Державною податковою адміністрацією та Українською асоціацією видавців та книгрозповсюджувачів термінологічного апарату та ініціювання внесення відповідних змін до Закону України "Про видавничу справу".

25. Забезпечення системного представництва України на престижних міжнародних книжкових виставках та участі в розробці та реалізації міжнародних програм і проектів за допомогою ухвалення відповідної постанови Кабінету Міністрів України та забезпечення достатнього фінансування участі України у міжнародних книжкових заходах за кордоном.

26. Уключення до статистичної звітності обласних адміністрацій інформації про кількість видавництв і книжкових магазинів, установлення відповідальності керівників регіональних органів виконавчої влади за зменшення їх чисельності та обсягів видань і площ під торгівлю видавничою продукцією на території регіону.

27. Визначення реальних потреб у коштах для вирішення проблеми стовідсоткового забезпечення школярів підручниками і посібниками, створення програми реалізації проекту "Український підручник" із залученням як бюджетних, так і приватних або кредитних коштів. Окрім іншого це передбачає розробку та реалізацію програми "Національний підручник".

28. Сприяння створенню єдиного міжнародного інформаційно-аналітичного центру у сфері видання періодичної та неперіодичної літератури.

29. Розробка Міністерством освіти і науки України нових прозорих і коректних

положень та процедур, пов'язаних із наданням грифів і проведення конкурсів на кращий підручник для середньої школи, а також для вищого навчального закладу.

30. Збільшення частки замовлення на соціально значущі видання в державному замовленні, відповідно, збільшення фінансування випуску цих видань через внесення змін до постанови Кабінету Міністрів “Про державне замовлення”.

31. Розроблення системи організації проходження практики студентами поліграфічних і видавничих спеціальностей на підприємствах, що належать до видавничого сектора економіки, передбачивши ці заходи постановою Кабінету Міністрів України “Про технологічне, технічне та кадрове забезпечення розвитку видавничої справи в Україні”.

32. Створення фонду підтримки модернізації видавничо-поліграфічного комплексу України шляхом розробки постанови Кабінету Міністрів України “Про технологічне, технічне та кадрове забезпечення розвитку видавничої справи в Україні”.

33. Розроблення Книжковою палатою України спільно з Українською бібліотечною асоціацією та Українською асоціацією видавців і книгорозповсюджувачів уніфікованих бібліотечних стандартів для всіх видів книг, передбачивши на це цільове державне фінансування.

34. Установлення обов'язкового фіксованого відрахування із центрального та місцевих бюджетів на закупівлю різножанрової літератури для національних, публічних, наукових і дитячих бібліотек, а також для стабільного відновлення фондів сільських і шкільних бібліотек, передбачивши відповідні статті в Законі України “Про розвиток бібліотечної справи в Україні”.

35. Запровадження системи отримання грантів у всіх видах вітчизняної видавничої продукції.

36. Підготовка коротко-, середньо- та довгострокових планів (у т.ч. на рівні суб'єктів) підготовки фахівців з урахуванням потреб науковців, освітян та держави.

37. Підготовка і реалізація програми сприяння розвитку науково-дослідної, творчої та мистецької роботи студентів і творчої молоді, що, відповідно, спричинить збільшення наукових, художніх, творчих і мистецьких друкованих праць за підтримки Академії наук України; Міністерства освіти і науки; Державного комітету у справах сім'ї та молоді; організації системи освіти, дитячих та молодіжних організацій та об'єднань.

38. Організація конкурсів на кращий літературний твір молодих авторів, що фінансувалися б державою шляхом підписання Президентом України Указу “Про заснування літературних конкурсів, пов'язаних із творенням літературних творів для дітей і юнацтва, фінансове заохочення молодих авторів та видання кращих із них за рахунок державних коштів”.

39. Розробка і реалізація порядку, форми і механізму державного сприяння в отриманні освіти у сфері видавництва українцями за кордоном.

Ці та інші можливі заходи щодо покращання роботи видавничої справи в умовах модернізації необхідно викласти й обґрунтувати у Програмі розвитку видавничої справи в Україні, затвердивши її відповідною постановою Кабінету Міністрів України та передбачивши термін її реалізації не більше п'яти, що спричинить щонайшвидший позитивний результат для модернізації України.

Подальші розробки будуть присвячені розгляду інших складових інформаційного суспільства в умовах модернізації України.

Література:

1. Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” від 9 січня 2007 р. № 537-V // ВВР України. – 2007. – № 12. – С. 511. – Ст. 102.
2. *Винарик Л. С.* Информационная культура в современном обществе : [учеб. пособие] / Л. С. Винарик, Я. Г. Барсуцкий, А. Н. Щедрин. – Донецк : Ин-т экономики и пром-ти ; ДИЭХП, 2003. – 322 с.
3. *Гидденс Э.* Последствия модернити / Э. Гидденс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 2002. – 635 с.
4. *Кузнякава Т. В.* Державне регулювання розвитку книговидання в Україні : дис. ... канд. наук. з держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Т. В. Кузнякава. – Х. : ХарПІ НАДУ, 2008. – 204 с.
5. *Семиноженко В. П.* Книговидання в Україні – “відкрита книга”? / В. П. Семиноженко // Урядовий кур’єр. – 2002. – № 209. – 9 листопада.
6. *Смальскис В.* Проблемы модернизации публичного управления / В. Смальскис, Г. Бубнис // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. – Вип. 2 (21). – С. 30–33.
7. *Старостин Б. С.* Проблема модернизации: история и современность / Б. С. Старостин // Модернизация и национальная культура. – 1995. – С. 8–21.
8. Тиражи українських книг скоротились на 5 мільйонів. – Режим доступу : <http://www.rus.newsru.ua/rest/14jun2010/ttirraw.html>

Надійшла до редколегії 16.06.2010 р.